

Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek

"Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék..." (Vörösmarty Mihály)

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása havonta megjelenő kiadványa

**V. évfolyam 51. szám
2001 május**

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulásának tagszervezetei: a **II.** kerületi, **VI.** kerületi, **IX.** kerületi és **XI.** kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatok, valamint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén délután 17 órakor - hívottan és hívatlanul mindenkit szeretettel vár klubdélutánjaira a Budapest V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe.

*****

Az örmény hitvallásból

Május

"Általa testet, lelket és értelmet öltött és mindent, ami az emberben van, és nem látszat szerint."

Az ember látható testből és halhatatlan szellemi - legalábbis ezen a világon láthatatlan - lélekből áll. A test és a lélek összetartozik, együtt adják emberségünket. Az értelem a lélek része. Isteni szikra bennünk. Minket az Isten saját képére és hasonlatosságára teremtett, azzal, hogy szellemi lelkünk van, s lelki tevékenységként értelmünk. Értelmünkkel felfogjuk Isten kegyelmét, s Ő kegyelme által bennünk lakik: a Szentlélek által költözik belénk, mint tette az első pünkösdkor is. Az értelem nagy adomány, s ez kitetszik az örmény emberekből is, hisz a művelt nemzetek közé tartoznak ősi kultúrájukkal, s a világ minden táját gazdagítják okos, eszes emberekkel. S ezért is hálát kell adnunk Istennek!

Dr. Sasvári László

*****

Megalakulóban a Magyarörmények Romániai Szövetsége

Utánközlés a Szabadság ápr. 23-i számából (Kolozsvár)

Szombaton, 1997 után először a Római Katolikus Nőszövetség kolozsvári székhelyén tisztújító közgyűlést tartott az *Armenia Örménymagyar Baráti Társaság*. A megbízott elnöki beszámoló után a szavazás eredményeként a következő vezetőségi testület született: társelnökök - Raff Mária és Bálintné Kovács Júlia, tagok - Fegyveresi István és Anikó, Dániel Gusztáv, Kiss Tibor, Hermann Mária, Flórián László, Bogdán Imre, ifj. Kirkósa Gyula.

Az összejövetel alkalmából ismertették azt a tervet, amelyet hét hazai civil szervezet (EKE, Csíkszeredai Szentháromság Alapítvány; Szamosújvár Téka, Szamosújvár Pro Arménia, Erzsébetvárosi Örmény Alapítvány, Szülőfalum Alapítvány, Armenia Örménymagyar Baráti Társaság) kíván megvalósítani egy, a hazai örménymagyar érdekeket képviselő szervezet

létrehozásával. Ennek elnevezése *Magyarörmények Romániai Szövetsége (ARAM)*, székhelye Kolozsvár, Körösi Csoma Sándor (Dornei) utca 30.

Szombaton megválasztották a vezetőségi tanácsot: Sebesi Karen Attila (elnök), Magyarossy Margit (ügyvezető elnök), Raff Mária (főtitkár), Lengyel Mária, Ajtony Gábor, Kiss Ferenc, Calinescu János (kerületi elnökök). A szövetség előreláthatólag már a szeptemberre, Kolozsvárra tervezett 4. örmény konferenciáig hivatalosan is megalakul.

A találkozón *dr. Issekutz Sarolta*, a budapesti Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke olvasta fel a 91 éves *Veress István* egyetemi tanár, a csombordi mezőgazdasági szakiskola megalapítója laudációját, aki a sok évtizednyi eredményes oktatómunkájáért a jeles magyarországi kutatóról elnevezett *Újhelyi Imre emléklakettet* kapott, első ízben külhoni díjazottként.

Az ünnepelt elmondta: családjának négy ága (mezőségi, hajdúsági, székely és örmény) közül ez utóbbihoz tartozott ősei 1820 körül cserélték fel az őshazát Gyergyószentmiklóssal. Az örmény vonások az ő dédunokáján is kiütkeznek, amit a jelenlevőknek fényképekkel is bizonyított. *Gergely Zsuzsa* bemutatta a magyarörmények 1999-es, szamosújvári konferenciájának kötetét, amely az információközlést és a kölcsönösen előnyös hazai magyar-örmény összefogást tükrözi. *Fegyveresi Anikó* Gudenus János József: Az örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája című könyvét ismertette, amelyből kiderül, hogy a hozzánk bevándorolt és magyarrá vált, a megalkuvást nem ismerő örmények sok emberi értékkel, pénzzel, sőt, karrdal is (például *Kiss Ernő* és *Lázár Vilmos* aradi vértanúk) kifejezték hálájukat a befogadó hazának. A kötetet 53 nemesi család címerrajza és részletes leszármazási táblázatok teszik teljessé.

A közgyűlés végén az Armenia székházának otthont adó *Bálint Tibor* dedikálta megjelent köteteit.

"Legyünk büszkék reá, hogy örménymagyarok vagyunk!"

- hangzott el a találkozón, amely jól szolgálta ezt a szellemiséget.

Ördög I. Béla

*****

Tízéves az ARMÉNIA ÖRMÉNYPOLYBARÁTI TÁRSASÁG

Dr. Issekutz Sarolta beszámolója

A szívélyes meghívásnak boldogan tettem eleget, s így jelen lehettem a jubileumi és egyúttal tisztújító közgyűlésen Kolozsváron.

Bálintné Kovács Júlia már ismert, rendkívüli szervezőképességét igazolva, április 21-én, szombaton délután 17 órakor a Katolikus Nőszövetség tanácssterme zsúfolásig megtelt a meghívottakkal. Közel 160 meghívó, a napilapokban is megjelent invitálás megtette a hatását. Erdély különböző városaiból érkeztek küldöttek, tagok.

A kolozsvári Rádió /*Muzsnay Magda* szerkesztő riporter/ és a Televízió /*Essig József*/ is részt vett a sikeres rendezvényen, amelynek köszönhetően már április 23-án a kolozsvári rádióban, majd a bukaresti rádió magyar adásában is 8 perces összeállítást hallhattak az érdeklődők, április 25-én pedig a kolozsvári televízióban 7 perces összeállítást láthattak az igen színes eseménysorozatról. A *Keresztes Zoltán* által 10 évvel ezelőtt életre hívott Armenia Örménymagyar Baráti Társaság a XX. század végén lehetővé tette az erdélyi örménymagyarok egymásra találását, összekovácsolta az Erdély-szerte szétszóródott nagyközösséget s megteremtette az erdélyi örménymagyar kultúra és hagyománymentés reneszánszát. Áldozatos munkával újraindította a Szongott Kristóf által szerkesztett, s halálával megszűnt *Armenia magyarörmény időszaki szemlét*, kutatta a fellelhető örmény emlékeket, rádióműsoraival ébren tartotta az örménymagyar szellemiséget, a nagyközönség

számára ismertté tette az örménymagyarok jelenlétét a múltban és jelenben Erdély társadalmában, közéletében, gazdaságában.

Keresztes Zoltán 1996. november 4-én bekövetkezett halála óta megbízott elnökként Bálintné Kovács Júlia vállalta fel e nem kis feladatot, aki tanári, könyvtárosi diplomáját jól kamatoztatta a közösség érdekében. Tevékenysége segítette Erdély-szerte a helyi magyarörmény-örménymagyar civil szerveződések megjelenését, egymással való együttműködését, melyben nem kis szerepe van közéleti ismertségének, hitelességének, közkedveltségének is. Mindennek köszönhetően a tisztújító közgyűlés nem engedte el vezetőjét, hanem egyhangúlag - saját kérésére "csak" társelnökként - Raff Máriával együtt, ismét megválasztotta a következő választási ciklusra.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület gratulál társszervezetünk új tisztikarának, kívánva sikeres működést s együttműködést, különösen gratulálva katalizátor szerepéhez a Magyarörmények Romániai Szövetsége /ARAM/ létrehozásában.

E meghívás kapcsán tiszteletemet tehettem B. Kovács Júliával együtt *Dr. Denderle József* úr kolozsvári otthonában, aki a 90. évében járó, utolsó piarista paptanár.

Dr. Denderle József Naszódon született 1911. december 24-én, a kolozsvári piarista teológiát és egyetemet végezte el, filozófia - történelem doktorátust szerzett. Nagyanyja, *Pungutz Katalin* révén örménymagyar származású, unokatestvére *Pungutz Antal* mechitarista szerzetes volt, aki Budapesten is teljesített szolgálatot.

Megható volt, hogy papi ornátusban fogadott. Lakása magyarörmény emlékekkel teli környezet. Különösen megkapóak voltak a falakon a Pattantyús- és Botár Edit-festmények Kolozsvárról, a családi fényképek, és a teljes szellemi frissesség megnyilatkozásai, az atya visszaemlékezései.

Köszönjük a meleg fogadtatást, a családi képeket s különösképpen papi áldását, amellyel megerősítést kért Istentől a magyarörmény közösség érdekében vállalt feladataink ellátásához.

*****

Veress István professzor laudálása, amelyet *dr. Issekutz Sarolta* mondott el Kolozsvárott, a magyarországi Újhelyi-díj átadása alkalmából.

Tisztelt hallgatóság!

Erdélyi örménymagyar közösségünk a múltban és napjainkban egyaránt számos olyan kiváló személyiséggel büszkélkedhet, akik odaadó munkájukkal méltán vívták ki mind a hazai, mind a külföldi illetékesek elismerését.

E személyiségek egyike, akit nagy tisztelettel és szeretettel üdvözölhetünk, **Veress István** nyugalmazott egyetemi tanár, az erdélyi mezőgazdasági szakoktatás kimagasló alakja, aki mind a mai napig rendszeresen megjelenő szakcikkeivel folytatja oktatói tevékenységét, annak dacára, hogy immár túl van a 91. életévén.

Pista bátyánk, aki a múlt század 30-as éveiben kezdett tanítani, mindig összekapcsolta az elméleti oktatást a gyakorlattal.

Jól ismerjük a szólást, miszerint nem élt hiába az, aki életében legalább egy facsetetét elültetett. Nos hát, Pista bátyánk keze melegét facseteték ezrei érezték, és e facseteték mellett emberpalánták, fiatalok ezrei tanulhatták meg az igazi emberré válás nagy csodáját, azt, hogy megtanulhattak „...pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen...”- úgy dolgozni.

És itt egy kis kitérőt tesztek. Kereken egy évszázaddal ezelőtt, akkor még egységes, szép hazánk egyik sarkában, éppen az észak-nyugati csücskében bontakoztatta ki tehetségét a magyar mezőgazdaság egyik kiváló alakja, *Újhelyi Imre*.

Ő az állattenyésztés szakembere volt, de igen nagy hangsúlyt fektetett a tanításra. A korszerű mezőgazdasági oktatás reformere volt, a szakmai tudás terjesztésének, továbbadásának lelkes apostola. Nem véletlen hát, hogy közel 70 éve, az ő emlékét idézve rendszeresen tartanak Újhelyi-napokat, amikor érdemes szakembereket, oktatókat, nevelőket Újhelyi-plakettel tüntetnek ki.

Az idén e hagyományos szakmai ünnepet magyarságunk talán legszebb nemzeti ünnepével egy időben szervezték. Március 15-ike fénye is beragyogja hát az eseményt, melyen első ízben került sor arra, hogy "külhoni" szakembereket is megtisztelnek a hajdani jeles oktató emlékét idéző plakettel és díjjal.

És itt kapcsolódik össze Újhelyi Imre és Veress István munkássága, mivel a nagy előd emléke előtt tisztelgő plakett és díj az ő nyomdokain haladó, és szülőföldjén becsülettel helytálló, - a budapesti kertészeti és élelmiszeripari egyetem arany-, gyémánt- és vasdiplomásának a birtokába került.

Köszöntjük hát ebből az alkalomból Veress István professzort, a csombordi gazdasági és szőlészeti szakiskola alapító tanárát és igazgatóját, a kolozsvári mezőgazdasági főiskola - ma agrártudományi egyetem - volt professzorát, az erdélyi magyar mezőgazdasági szakírás jeles személyiségét, aki nemcsak iskolai és főiskolai szinten, de tanfolyamok százain végzett oktatói, nevelői munkát, és akit volt tanítványai, ismerősei ma is folyamatosan felkeresnek, hogy tanácsait kikérjék.

Szívből gratulálunk, minden lehető jót kívánunk és újra elmondjuk: legyünk büszkék reá, hogy örménymagyarok vagyunk!

*****

Csapody Miklós

A díszmagyar

Tíz esztendeje már annak is, hogy szép szegedi bölcsészéveim szomorú multával, Keserű Bálint, Ilia Mihály és a többiek feledhetetlen irodalomtörténeti órái után újra szemináriumra kezdtem készülni az erdélyi magyar irodalomból, de már nem a szegedi Ady tér napsugaras egyetemi zsongásában, hanem az őszbeborult Ménesi úton. Ott sem a hírneves Eötvös Kollégiumban, a kívülről olyannyira tisztelt Irodalomtudományi Intézetben, hanem kissé lejjebb, leendő ifjú politikusaink akkori gyülekezőhelyén, a jogászok szakkollégiumában, ahová előadónak hívtak. Joghallgató öcsém korosztályával fél éveken át beszélgettünk Erdély irodalmi hagyományáról és jelenkoráról, az irodalomteremtő nemzedékek hőskoráról és az élőkéről, erkölcsről és esztétikumról, s persze a politikáról. "Tanmenetünket" maga Dsida Jenő írta elő ekképpen; "Reményik, Áprily és Tompa László s a mindig zsémbes, mindig harapós, mindig teremtő tettekért parázsló öreg harcos, a kajlabajszú Kós és Kuncz, akit korán elvitt a gyászoló s a hullócsillag, Sipos Domokos, Nyírő, Tamási - s még ki fér a listán? Molter, Tabéry, Berde, Bartalis tán..." és a többiek, Sütő, Székely János, Szilágyi Domokos, Kányádi, Bálint Tibor, Szilágyi István...

Máig bánom, hogy az irodalomban nem tettem kivételt, hogy az oly sokszor a politikához térő vitáinkban jogász hallgatóimnak: leendő politikusainknak, barátainknak és barátnőiknek nem beszéltem egy nagy jogászról, egy nagy magyarról, az erdélyi magyarság valóságos külügyminiszteréről, a harminc éve halott és elfeledett *Jakabffy Elemérről*.

Arról a Jakabffyról, aki még a régi Magyarország parlamentjében tűnt föl ragyogó képességeivel, akiről *Ligeti Ernő* ezt írta:

"Elegáns szónok, emelkedett szellemiségű egyéniség, európai látókör", akinek tehetségét az ifjú konzervatívok között Tisza azonnal fölismerte, rábízva a kisebbségi törvényről szóló kormány-előterjesztés megszövegezését: "*A törvényhozás utasítja a kormányt, hogy a*

nemzetiségeket ne csak jogegyenlőségben részesítse, de tegyen meg mindent kulturális és gazdasági előrehaladásuk érdekében."

A lugosi jogász, diplomata és nemzetpolitikus később egymaga készítette ma is egyedülálló kisebbségi törvénytervezetet, mely alapjául szolgálhatott volna s szolgálhatna ma is egy jó kisebbségi kódexhez, ha "az idők", melyek Trianon óta a legritkábban kedveztek s kedveznek a méltányosságnak, az igazságosságnak s az oly sokat emlegetett európai normáknak - ha az idők, a körülmények és a kormányok komolyan vették volna Jakabffy összegzését.

A fiatal politikus az impériumváltás idején, amikor Erdély és a részek magyarsága, küzdve az elképzelhetetlennel, mint Jákob a fordított angyallal, a Gonosszal, egyszerűen nem hitte, hogy ami vele történik, az valóság - túl már a magyar Országgyűlés Külügyi Bizottságának utolsó, drámai ülésén - ismét Lugoson tartózkodott, a megszállás szemtanújaként írva naplóját.

Később, amikor a magyarság általános benuháza oldódni kezdett, azonnal aktív politikai szerepet vállalt, az *Országos Magyar Párt* alelnökévé választották, s négy ciklusban képviselte a magyarságot a román parlamentben.

Amikor pedig a bányászati tagozat elnöke lett, beiktatásakor ezt mondta: *"Önöknek /.../ nem lesz Führerjük, Önöknek az én személyemben csak egyszerű elnöke lesz, aki tiszteli a múltat, aki fanatikusa az alkotmányos berendezkedésnek, aki mindig demokrata volt és demokrata lesz, a szó igazi értelmében, aki mindig liberális lesz, ha ez alatt az emberi értékek egyforma tiszteletét és megbecsülését értjük."*

A nemzetközi kisebbségvédelem színterére 1925-ben lépett ki, miután a magyar egyházakkal együtt élesen tiltakozott a magyar iskolák irredentizmus címén való bezárása, a hírhedt kultúrözóna-törvény és a Székelyföld "vissza-románosítása" ellen.

A nagy hírű *Balogh Artúr* jogászprofesszorral Genfben egy évtizeden át képviselték a Magyar Pártot a Népszövetségnek ajánlásokat fogalmazó kisebbségi kongresszuson.

Amint *Mikó Imre* írta:

"Jakabffy Elemér diplomáciai tapintatával és szónoki lendületével vezető szerepet biztosított magának a kongresszus munkálataiban. Úgy is, mint a kongresszus állandó kiküldöttei s úgy is, mint népszövetségi panaszok szerzői, ők ketten irányították az erdélyi magyarság külpolitikáját, rajtuk keresztül szerzett tudomást Európa az erdélyi magyar kérdéstről.", mely - tehetjük hozzá ma - Románia elnöke szerint nem létezik.

Jakabffy Elemér életének nagy műve azonban az általa szerkesztett, húsz esztendőn át megjelent *Magyar Kisebbség* című, a világon a legelső nemzetpolitikai szemle, német és francia nyelvű kiadásban is, melynek 480 lapszáma az erdélyi magyarság statisztikai, politikai, kulturális, gazdasági, egyházi és intézményi történelemkönyve, a román közélet, pártküzdelmek, a kisebbségvédelem eseményeinek és irodalmának egyedülálló adattára.

1949 tavaszán, amikor a magyar birtokosságot, mint magyarokat és mint osztályellenségeket kirabolták és deportálták, Jakabffynak kényszerlakhelyül Hátszeget jelölték ki. Zaguzsényi kúriáját kifosztották, csupán egyetlen rend ruhát vihetett magával, mely hamar lefoszlott róla. Üzent hát haza, kérve egy öltözetet az otthagytak közül, nem tudván, hogy javaival mit tett a falu népe. Amint azt a visszaemlékezőktől Beke György följegyezte: "A bosszú jeleként egyetlen épségben maradt ruháját küldték el neki Hátszegre - amivel a hajdani cselédeknek nem volt mit kezdeniük -, a képviselői díszmagyarját."

Jakabffy Elemér életműve, politikai és morális öröksége ma már folytatókra talált, de az örökösök ma sem mind ismerik az örökhagyót, a nagy jogászt, a bölcs diplomatát, a magyar demokratát, aki Szatmárnémetiben nyugszik elfeledve.

*****

Májusi évfordulók

Hollósy Simon festőművész (1857 február 2 -1918 május 8)
Május szülötte *dr. Jakabffy Elemér* (Lugos,1881. május 17 - Szatmárnémeti,1963. május 19.)
(ehavi klubestünkön B. Kovács Júlia róla tart előadást - valamint lásd jelen számunkban
Csapoly Miklós írását "Díszmagyar" címen)

*****

Otthonról haza

Wertán Zsolt: Emlékek a 2000. évi körutazásról

Javában megy a busz, amikor *dr. Issekutz Sarolta* szól: "kis pálinkát kínálok mindenkinek, hogy Gyuri bácsi szavai minél mélyebbre szívódjanak." Mező Béla hozzáfűzi "a pálinka belső pulóver".

Dr. Szarka Gyuri bácsi leszögezi: "Ez az út is honismereti műhely. Nem szorosan vett erdélyi úton, hanem a Kárpát medencében utazunk, ami egységes egész. Ennek egy szeletét látjuk."

Abonyi Szent István-híd. Szent István az első nyugati szent, akit a keleti kereszténység elfogadott, 900 év késéssel ugyan, de szentként befogadták. A román média még mindig hallgat a szentként való elismerésről. Szent István hidat képez a keleti és a nyugati kereszténység között.

Az erdélyi Résekben, vagyis a Partiumban járunk. Ez a terület néha a Magyar Királysághoz tartozott, néha máshová. Gyulafehérváron 2009-ben lesz a millennium. A székesegyház eredetileg négytornyú volt. Ide telepítette Szent László a nagyváradi püspökséget.

Nagyvárad (Oradea). A Magyarok Nagyasszonya minden sorscapás dacára is óv minket. Történelmünk nagy személyiségeinek is igen nagy szerepe van megmaradásunkban.

Ezzel kapcsolatos a Kiss Stúdió művész párosa előadásának címe: "*A megtartó erő*". *Kiss Török Ildikó* ragyogó megjelenítésével *Kocsis István* monodrámáját, az *Arva Bethlen Kata* főbb részleteit élvezzük:

"Halljad Haller László, te füzfaága legény! ...Példázza hát az én szerény életem, hogy az önmagát legyőzni képes ember legyőzhetetlen."...

Varga Vilmos a *Bólyai János* című monodrámája részleteit adja elő:

"Miatta nem vagyok én az Akadémia elnöke" - duzzog János az édesapja, Bólyai Farkas ellen.

A közeli, felújított barokk templom a Királyhágó-melléki református püspökségé. Itt működik és hirdet igét Tőkés László püspök.

I. Géza királyunk 1077-es halála után öccse, László herceg lett a király. Ellenségei rettegették a természetes, vitéz uralkodót. Bőkezűen segítette az egyház gyarapodását. Kemény, de népéhez igazságos, jólelkű volt. A "kegyes királyt" inkább szerették, mint félték.

A török megszálló még emléktől is nagyon félt. A Kolozsvári testvérek által remekbe készített, hatalmas, méltóságteljes ..."megaranyozott, lovas ónszobrát, mely a főegyház gáborában állott, valamint sz. István, Imre és László gyalog ércszobrát is összerombolta s ágyukat öntetett belőlük." - írta Hunfalvi. Szent László csontjait szétszórták, az általa épített székesegyház rommá tették. A várból akkor alig maradt valami. A későbbiekben e vár főkapitánya lett mindig az erdélyi fejedelem. Radó Polikárp szerint sírját nem a törökök, hanem 1565-ben a kálvinistává lett magyarok dúlták fel. Győrött és Esztergomban, Nagyváradon és Zágrábban vannak Szent László ereklyék, valamint számos ősi, ihletett templomi freskó, főleg Erdélyben.

A nagyváradi - kolozsvári hadiúton haladunk és hallgatjuk B. Kovács Júlia felolvasását. Mindig gazdagodunk valamivel.

Mezőtelegd (Tileagd). Székely határőrfalvak. Lakosságukat az 1050-1100-as években Udvarhelyre telepítették. A tatárok 1717-ig rendszeresen végigrabolták e vidéket.

Hatalmas víztározó magas gátak között, sokáig futunk mellette. Végre jó az út.

Alsólugos (Lugau de Jos), után **Tinód** (Tinaud). Itt született 1515 körül *Tinódi Lantos Sebestyén*. Balassi Bálint udvarában is élt, bejárta az országot. Históriai énekeinek értékét szövegük dokumentáló jellegén túl inkább a dallamuk jelenti. Ezek - némi átalakulással - népdalokban is fellelhetők. Énekeit a *Cronica* című gyűjteményében Kolozsvárott adta ki. Híres, krónikás énekei az *Egervár diadaláról szóló ének*, vagy az *Erdélyi história*. 1556-ban halt meg.

Jobboldalt a Királyerdőt látjuk, balról pedig a Rézhegység látszik. Még mindig a Partrumban járunk.

Kőrösgégy (Ghegie Regie), **Kőröstopa** (Topa de Cri). Itt óriási, négyméteres, gerendából rótt keresztben a megfeszített Krisztus. Többszólamú szép zenét hallgatunk, tercelnek is.

Jó úton /E 60/, de nehézkesen halad a busz fel a szerpentínen, a Királyhágó nyúlványain. Elhagyjuk a Nagyváradi medencét, majd a Királyhágóról (a Buceáról) vidáman ereszkedünk alá a Sebesköröshöz. Olyan szűk a völgye, hogy a vaspálya mellett a közút már nem fér el. Fenséges kilátás.

Kolozs megye (Judetul Cluj). Gyönyörű, dombos-dombos, hegyes-völgyes táj. Több barlang van itt: a Szelek barlangja, 45 km a jelenleg feltárt szakasza. Bagaméry Béla 1956/57-ben fedezte fel. Négy emeletes, az alsó aktív, tehát vízfolyásos. Az erdélyi, kolozsvári barlangkutatóknak annak idején nem lehetetlenítették el a szekusok, mondhatni, szinte csak a barlangászok tartották magukat.

Kőrösfeketető (Negrini). Éppen nyüzsgő, zibongó vásár van. Megint mély völgyben futunk a vasút mellett.

Csucsa (Ciucea). Ady-émlékeket már hiába keresünk. Kazettáról hallgatjuk Varga Vilmos versmondását. Több helyen haladtunk el óriás méretű útmenti kereszt mellett. A bihari Kalotahavas már látszik, 1836 méter a tengerszint felett. Várnyomok. Barlangok. Nem messze innen kemény vulkáni kőzetet is fejtenek: dacitot, melyet zúzalék alakjában vasúti töltésekhez használnak.

Egyszerre csak élénkül a csapat: az őszi kikerics rózsaszínű virágai kandikálnak itt-ott. Védett, mérges, egyben gyógynövény. A talajban lévő hagymájából fel a szirmokig hosszú bibeszál ered. Magkezdeményei pedig lent telelnek át. Tavasszal fejlődik csak leveles szára, júniusig megsárguló, elbarnuló magtermő tokokkal. Tíz hónap a virágzástól számítva! Ezer másíknál: röpke 2 hét! Teremtője játékos kedvében volt.

Útszélesítés folyik. Ha visszatekintünk, látjuk a lankák, lapályok felett a messzeségben a karsztos, magas hegyeket.

Bánffyhunad (Huedin). Kalotaszeg legfontosabb települése és legnagyobb református temploma. Gyönyörű varrottasok, nemcsak az úr házában, a nép otthonra is, eladásra is szívesen hímez. *Kosztos Tibor* lelkipásztor és nyomdász fejleszti a vidéket. Itt ő a világitó fáklya, aki a magyar tudatot erősíti. Itt született 1882-ben *Ravasz László* református püspök. Határainkon túl is elismert igehirdető, teológus, igen jelentős egyházi, irodalmi munkássággal. 40 kilométerrel feljebb *Jósika Tibor* halt hősi halált.

Kőrösfő (Izvorul Crisului). Utca-hosszat nézegetjük a sok szép portékát. Tisztaszoba, árukínáló. A Domboldalon, Bartók és Kodály kedvenc templomában *Ferenc László* főesperes úr kalauzol bennünket. A templomot a festett fakazettás mennyezetig az *Umling* ezermester-asztalos család alkotta. Pünkösdkor konfirmálásra ünnepien beöltöznek.

A falon márványtáblára vésték a Világháborúk hőseinek neveit a megkülönböztető ragadványnevekkel:

Antal György bolygó a Jánosé, Antal György bolygó a Mártoné, Antal György cseme, Antal György köntös, Antal János menyhárt, Antal Márton nyul, Korpos István kerekes, Korpos István kolléga, Korpos János ferce, Korpos Márton gatyá, Kovács Ferenc csucsi, Kovács György baka, Kovács György mocsi.

AZ I. V HÁB.-BAN ELESETT HŐSEINK 1914-18. TUDJUK, HOGYHA A MI FÖLDI SÁTORHÁZUNK ELBOMOL: ÉPÜLETÜNK VAN ISTENTŐL: NEM KÉZZEL CSINÁLT ÖRÖKKÉVALÓ HÁZUNK A MENNYBEN. III. KOR. 5.1

Elhaladunk a befoglalt Körös forrása mellett és hamarosan jobbra térve keskeny úton **Gyerőmonostorra** (Manastireni) érünk. A községet az Árpádkorban itt élő Gyerőfi családról nevezték el. Az árpád-kori román stílusú templomot a tatárok felgyújtották. Gót stílusban újult meg. Az L alakú karzat gyönyörű fakazettáit *Umling Lőrinc* festette. Szószékét egyetlen kötömbből faragták. Kékszínű írásos hímzéssel van az egész templom elegánsan felöltöztetve. *Kiss Tibor*, rátermett fiatal lelkész úr vezet minket. Az első tatárdúlás után a védfalat magasították. Lehet, hogy III. Károly óta lett ismét, jelenleg is láthatóan alacsony a védfal. A templomot kettős rétegű zsindegy feddi. Tornya nyúlánk, fiatornyos. Cintermében több szép síremlék. Az egyik öles kőkereszt vésett szövege:

A Hű nők, gondos anyák egyik kitűnő példányának, ref pap Hori Farkasné szül Aumüller Róznának kit élte 46, házassága 27 ik évében közrészvét kísért sírjába. Legyen álma csendes, emléke áldott. Sz.1823 júli:16 + 1869 máj:1.

A község 1561 óta a református vallású. "Cuius regio, eius religio" (akié a hatalom, azé a vallás) - a földesúr reformált, a népnek követnie kellett.

Mára **Oláhmonostorral** összenőtt. Itt húzódott Észak- és Dél-erdély határa. A Dél-erdélyen rekedt legények a katonaság elől Bánffyhunyadra szöktek. Házaikat a hegyekből lehúzódnok elfoglalták. Elsétálnak a frissen épült parókiához. Termésköböl és fából épült, nagy üvegfelületekkel. Tetőterében a lelkész családja, földszintjén a közösségi terem. Hétköznapi itt tartják az istentiszteleteket, az asszonyok jelenlétében. Vasárnap a lányok, asszonyok népviseletbe öltöznek és a férfiak is itt vannak. Errefelé minden magyar református, vegyes házasság el sem képzelhető. A felújított templom felszentelésekor az egész falu együtt szilveszterezett és az év végi együttlétet évről évre megrendezik.

Civilizáltan mulatnak, szép népdalszóval és másnap újra találkoznak a 11 órai istentiszteleten. Volt egy népviseletes esküvő is. A gyülekezetnek négyszólamú dalárdája van! Hagyomány szeret, a népi tárgyakat gyűjtik.

Wertán Zsolt
(folytatjuk)

*****

Könyveink, könyveink...

Talán véletlen, talán nem... április-május fordulóján nyílt meg a budapesti Kongresszusi Központban a *Nemzetközi Könyvkiállítás*. És májusi számunkban sokezer főnyi - országos méretekben nem "elsöprő" nagyságú - magyarörmény közösségünk szívet melengetően gazdag és értékes könyvterméséről számolhatunk be. (Akkor is így van ez, ha az egyik könyv szerzője, *Miklósi Sikes Csaba* csupán "tiszteltbeli örmény" - viszont egészen erdélyi!)

"Hisszük, hogy ebben a munkában, benne van az egész magyarság lelke, élete, költészete tudománya, művészete, folklórja, nagyjai, hősei és mártírjai."

(Révai Mór 1926-ban, halálos ágyán írott zárszava a Révai Lexikonhoz)

A tanulmány és okmánytár

Bizonyosan sokan vannak Olvasóink között, akik akár 100 - uram bocsá', 140 éves, halványuló fényképeket őriznek családról, felmenőkről, ősökről. A fényképek barnás árnyalatúak és többnyire valóban egyre halványulnak, 120-140 évvel ezelőtt ugyanis még a brómezüst emulzió alkotta a fényérzékeny réteget, amelynek más (gyengébb) a fixálása, mint a korszerűbb, 70-80 évvel ezelőtt általánossá váló ezüstnitrátos emulzióké, vagy az annál is korszerűbb, újabb fényrögzítő rétegeké...(hogy a digitális, tehát számsorokkal rögzített képpontok legújabb technikájáról ne is beszéljünk.)

S a régi képek, a régi fényképészek tevékenysége - talán éppen ezért - izgalmas, érdekes. Hiszen művelődéstörténet, ipartörténet és családtörténet a javából! A Haáz Rezső Alapítvány Székelyudvarhelyen jelentette meg idei dátummal *Miklósi Sikes Csaba* tanulmánykötetét *Fényképészek és műtermek Erdélyben 1839-1916* címmel.

Nehéz, komoly - de hangsúlyozzuk, a szó nemes értelmében nehéz - olvasmány. Hiszen nem olvasmány, nem lektúr, hanem hatalmas anyaggyűjtés során létrejött forrásmunka.

A könyv első része a szerző, Miklósi Sikes Csaba tanulmányait tartalmazza az erdélyi fényképezés történetéből, kezdve a legkorábbi híradásoktól. Kiderül például - vajon, ezt tudtuk-e? - hogy az erdélyi sajtó már 1839-ben tájékoztatta a közönséget a dagerrotípia létezéséről (Erdélyi Hírlap, 1839 július 8-i száma)... vagy, hogy: "Eddigi ismereteink szerint az 1840-es években Marosvásárhelyen, Aradon, Temesváron, Nagyszebenben, Brassóban, Kolozsváron és Nagyenyeden összesen 16, név szerint is ismert dagerrotípista működött, amelyhez a következő évtizedben újabb 25-30 név csatlakozott." - mint Miklósi Sikes írja. Olvashatunk ezután tanulmányt erdélyi és magyarországi fényképészekről, Romániában *Szathmári Pap Károlyról*, aki a román fejedelem első udvari fényképésze volt (no meg festő). *Orbán Balázs* fényképeiről is találunk érdekes tanulmányt (aki egy vagyont -"erdélyi bárói vagyont" áldozott a Székelyföld történeti-néprajzi kutatás-anyagrögzítés során a korabeli, nehéz és drága fényképezésre, és annyit azért tudunk róla, hogy ezeknek a felvételeknek az alapján a híres, alapműnek számító monográfia metszetei készültek - s tudjuk azt is, hogy az "erdélyi báró" vagyona jó esetben is csak tizede volt egy magyarországi bárói vagyonnak)... Érdekes Miklósi Sikes Csaba tanulmányából többet is megtudunk erről a tevékenységről. A kötet második része egy hallatlanul részletes névmutató és jegyzék, illetőleg sajtószemle, a kötet végén pedig egy csokor régi-régi fénykép...

Végre egy Czetz-könyv!

Vannak kisebbségi önkormányzatok, amelyek a rájuk bízott közpénzt (vagy a státuszukból eredő - pályázati - lehetőségeket) igenis, a köz, az össz-magyar kultúra javára fordítják.

Minden jel szerint ilyen a Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzat is, amely az örmény származású magyarok kultúráját és a magyar kultúrát egyaránt ápolva s nem elválasztva könyvsorozatot indított. A sorozat emblémája (Háló László kedvesen Kós Károlyos-hangulatú munkája) olyan tulipán, amelyet akár mécsesnek is nézhetünk... hisz fényt áraszt. Az embléma három betűbál álló rövidítése: mök. *Magyar-Örmény Könyvtár*.

A sorozat első kötete, amelyet kezünkben tartunk, a *Czetz János: Emlékezéseim* címet viseli. Éppen ideje volt!

Hiszen annyit - s joggal - hivatkozunk Czetz ezredesre, emlegetjük argentinai éveit, a hatalmas munkát, amelyet az ottani hadsereg szervezése érdekében véghezvitt... most hát itt van teljességében a saját visszaemlékezése.

A Bevezetés után következik négy fejezetben, két melléklettel magának Czetz Jánosnak, azaz Juan F. Czetznek, az argentin hadsereg nyugállományú ezredesének szövege (mondjuk így: tollba mondott emlékezése).

És itt van az, ami az ilyen jellegű könyvek legalapvetőbb létjogosultságát bizonyítja: a nagyszerű, aprólékos jegyzetelés, amely a kolofón szerint *Dr. Kedves Gyulát* dicséri. Gyanítom, hogy az egész kötet méltó kiállításában nagy szerepe lehet a sorozatszerkesztő *Fancsali Jánosnak*.

Van részletes névmutató és helységmutató, amelyek - s ezt minden, effélével foglalkozó ember tudja - elképesztően fontosak. (És elképesztően sok munkával jár az összeállításuk.)

A Hadtörténeti Múzeumból származó képek, valamint *Szikits Péter* színes fotói ékítik a kötetet. Ez pedig egyáltalán nem "illendőségi" megállapítás, érdemes ugyanis szót ejtenünk a könyv külalakjáról is.

A szokott (A/5-ös paperback-formátumnál) kevésbé nagyobb formátumot igen jól választották meg a könyv szerkesztői: az úgynevezett "vágott B/5 méret" és finom papír, valamint a nyomda-kötészet (Holló és Tsa Bt) munkája következtében a belívben elszórva - azaz nem egyetlen helyre gyűjtve - igen jó minőségű, műnyomó papírra készített - dokumentum-fotókkal, facsimilékkel és három színes képpel ékes a kötet.

Ezek után valódi és őszinte izgalommal várjuk a "mök" következő kiadványát és kívánjuk a Budaörsi Örmény Kisebbségi Önkormányzatnak, személy szerint Fancsali Jánosnak, hogy legyen energiájuk és anyagi lehetőségük arra a második... harmadik... vagy a "mök" sokadik kötetének megjelentetésére!

Egy könyv Kádár Józsefről

"Hogyan születik a lüderc? Hát egészen egyszerűen. Fekete tyúk első tojását, melyet nagycsütörtökön tojt, tegye a hóna alá egy olyan szűz leány, aki mindent tud kieszközölni. Így tartják ezt Váralján, ahol most, 1921 tavaszán is van egy belőle. Én mondom utánuk, hogy ennek, aki tudja, úgy hasznát veheti. A télen történt ugyanott, hogy egy emberpár éjfélkor hazamentében egy csirkét lát bódorogni az utcán. Az asszony megsajnálja, s beviszi, s az ágy alá teszi, hogy ne fázzék. Hát egyszer megszólal, vékony csirkehangon: 'Jóasszony, jótettedért mit kívánsz?' Többszöri ismétlés után hallgatás... De csak nem hagy fel a kérdéssel. Megbosszankodik erre az asszony, mondván: 'Lóganét'. Reggel, alig nyitják ki szemüket, hát az egész ház tele van lóganéval. Takarítják egész nap, de munkájuknak nincs, nem volt látszata. Nem tudták kitakarítani, alig tudtak lefeküdni. Éjjel megint megszólal: 'Mit kívánsz?' Ekkor azt mondta: 'Nem kívánok egyebet, csak vidd el, amit hoztál.' És másnap reggelre kelve tisztább volt a szoba, mint valaha. (Bálványosváralja)"

"A forgószeletről azt tartják, hogy porában az ördög van és ez forgatja, és ha a forgás közepébe egy kést dobnak, az ördögöt megtalálják, s belőle vér fog folyni. (Rozenberg Irén, *Galgó*)"

Mielőtt azt vélné, Kedves Olvasó, hogy lapunk babonatárrá változott, sietünk elárulni, hogy ilyen s hasonló feljegyzésekből összesen 229-et talál egy remek könyvben, amely a Pro-Armenia kiadásában jelent meg tavaly, 2000-ben, Szamosújvárott.

A könyv *Kádár József* néprajzkutató *Népi csodás történetek, hiedelmek és szokások* című munkáját tartalmazza. A néprajzkutatóról a könyvet összeállító *Kiss Ferenc*től olvashatunk egy bevezető tanulmányban s innen tudhatjuk meg, hogy Kádár József Várfalván (az Aranyos vidékén) született 1850-ben s az első két elemi után a tordai Unitárius Gimnáziumba került. (Ez akkoriban, az igyekvő s intelligens erdélyi társadalomban - lévén pedig Kádár földműves szülők gyermeke - szinte természetesnek mondható.)

Következett az unitárius teológia, tanári pálya, illetve a budapesti Polgári Tanítóképző. Némi szamosújvári kerülő után Désre helyezték.

És most kénytelenek vagyunk, közbevetőleg részletesebben szót ejteni *Kiss Ferenc* bevezető tanulmányáról, aki Kádár önzetlen egyéniségéről ír... lévén maga is **önzetlen**.

Kiss Ferenc ugyanis nemhogy egyszerűen "ismerteti" a néprajzkutató pályafutását, még hozzá olvasásra igencsak érdemes, méltó tanulmányban, de a szó legszebb értelmében kultúrtörténeti - s Kádár József munkásságához is méltó - írást közöl.

Szót ejt századvégről, Désről, persze Kádár Szolnok-Doboka vármegyére vonatkozó munkájáról, egyház- és várostörténeti munkásságáról, amely két város és 404, még a XX. században létező, vagy időközben eltűnt falu viszonyairól, beszél az oly ritkán emlegetett, XIX. század végi magyar pozitívista történetírásról is, arról, hogy milyen módszerrel dolgozott a kutató... "A város régi nevét 1902-ben, a 16.098-as belügyminiszteri rendelettel, a hangtani sajátosságok megőrzésével, Désre változtatják." - írja Kiss Ferenc - vagy: "Dés jelentősebb eseményei közé tartozik, hogy 1437. július elején a fellázadt parasztok hada a város közelében győzte le Csáky László erdélyi vajda nemesi seregét." (Tegyük hozzá a teljesség kedvéért, hogy ez a híres, Budai Nagy Antal-féle felkelés egyik nagy csatája - a szerk.) S ezután jut el a tanulmányíró, kötet szerkesztő Kiss Ferenc odáig, hogy Kádár munkásságáról, a népi babonák és hiedelmek gyűjtéséről beszéljen.

Egyebek között ezt írja:

"Kádár elfogulatlanságát bizonyítja az is, hogy monográfiájában egy másik, a XVII. század elejéről származó és Alsóilosván őrzött Mária kegykép történetéről is beszámol. Erre vonatkozó adatait azért tarthatjuk jelentősnek, mivel az alsóilosvai kegykép emléke az idők folyamán az ortodox közösségekben elhomályosult és erre már csak Kádár leírása nyújt felvilágosításokat." - írja bevezető tanulmánya vége felé.

A kiváló, érdekesítő tanulmányon túl elismerés illeti azért is, mert kiválóan jegyzetelt, remekül szerkesztett könyvet tarthat kezében az, aki kézbe veszi.

Bár tennék minél többen!

A könyv olvasása közben magamnak is választottam egy idézetet ebből a kedves, erdélyi babonatárból:

"Ha szerelmes vagy valakibe, végy fel a lábnyomából port vagy sarat, tedd a zsebedbe, három pénteken át hordozd, s biztosan a tiéd lesz. (Dés)"

Hát... por, sár akad. Kérdés, akad-e tisztességes lábnyom?

Mert tisztességes könyv - hálistennek - akad.

dcs

*****

Érdemes tudni...

*Kik voltak örmény származású miniszterelnökök, miniszterek Magyarországon
1867- 1919 között:*

Miniszterelnökök:

Lukács László 1912. április 22. -1913. június 10. között

Dr. Pattantyús Ábrahám Dezső 1919. július 12 -1919. augusztus 12. között

Miniszterek:

br. Dániel Ernő közmunka- és közlekedésügyi miniszter

Gorove István közmunka és közlekedésügyi miniszter, földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter

csejtei Kristóffy József (anyja neve: csiksomlyói Csiky Gizella) belügyminiszter

Lukács Béla közmunka- és közlekedésügyi miniszter

Lukács György Vallás- és közoktatásügyi miniszter

Lukács László Őfelsége személye körüli miniszter, belügyminiszter, pénzügyminiszter, közmunka-, közlekedésügyi miniszter

dr. Pattantyús Ábrahám Dezső pénzügyminiszter

Szilágyi Dezső (anyja neve:Lukács Anna) igazságügyminiszter, a képviselőház elnöke

*****

Hollósy Kornélia

"Született 1827 április 13-án a temesmegyei Gertyenesen. Apja *Korbuly Bogdán*, az előkelő, gazdag Korbulyok ivadéka volt, s nevét csak 1932-ben változtatta Hollósyra, amidőn I. Ferenc császártól 'gertyenesi' előnévvel donációs nemességet kapott. Anyja *Csausz Magda*, a nagyhírű pesti orvosprofesszornak, *Csausz Mártonnak* volt a nővére." - olvashatjuk a XIX. század talán legnagyobb magyar szopránjáról az I. világháború után megjelent Magyar Színművészeti Lexikonban, amely azt is közli, hogy a művésznő teljes neve *Hollósy Kornélia Júlia Klára* volt. Megtudjuk, hogy tizedik gyermekként született s a szülés édesanyja életébe került, apja egy temesvári zárdába vitte tanulni, ahol hamar fény derült a leány gyönyörű hangjára, énektehetségére.

A szócikk így folytatódik:

"...már 11 éves korában elhatározta, hogy énekesnő lesz. Ámbár szülője s szűkebb rokonsága örült a leányka kiváló képességének, hallani sem akartak erről a merész elhatározásáról. Kornélia azonban szinte hősiességgel szakított az előítéletekkel, lemondva a biztos jólétről, vagyonról, 15 éves korában kikérte apai örökségét s Bécsbe ment, hogy *Salvi Máté* udvari operaigazgató tanítványa legyen."

Hogy végülis hová jutott, mit ért el Hollósy Kornélia, azt leginkább két jelzésen mérhetjük le. Kezdjük az újabbikkal. A budapesti, 1984-es kiadású Brokhaus Zenei Lexikon ezt írja róla:

"...lírai- és koloratúrszoprán. Déryné és Schodelné mellett a 19. sz.-i magyar operajátszás korszakos jelentőségű primadonnája. /.../ 1845-ben Korfuban debütált Verdi *Ernanijának* Elvira-szerepében."

Következett aztán Torino, Bukarest, a pesti Nemzeti Színház, Bécs, Varsó, majd ismét Budapest, ahol 1862-ben vett végleg búcsút a főváros közönségétől és még évekig vidéki városokban turnézott. (Ezen fellépések tiszteletdíjának felét mindig jótékony célra, óvoda, iskola építésére adományozta.) Képtelenség volna felsorolni akár csak egy részét is szerepeinek és fellépéseinek, vagy sorban idézni a róla, énekéről, játékáról és gyönyörű hangjáról megjelent kritikáknak, írásoknak akár töredékét is.

Az erdélyi örmény származású nő - mint olvastuk: 15 évesen! - hatalmas elhatározást hajtott végre. Tegyük hozzá: a feljegyzések és emlékiratok szerint Korbuly Bogdán nem helyeselte leánya lépését, de nem is akadályozta meg!

Azzal kapcsolatosan, hogy magyar, örménymagyar művészként ki is volt Hollósy Kornélia, érdemes még néhány idézethez folyamodnunk. A már idézett Magyar Színművészeti Lexikon (amelynek szócikkét egyébként életrajzírója-kutatója, a makói *Diósszilágyi Sámuel* írt, aki a művésznőről 1927-ben emlékkönyvet is összeállított a születése százéves évfordulója tiszteletére) ezt a megállapítást tartalmazza:

"*Meyerbeer*, midőn az 'Észak csillaga' fuvolahármasában énekelni hallotta, Párizsba hívta, mások is csalogatták máshová is, többször is, azonban mindig ellenállott a csábításnak s itthon maradt, hogy itthon szolgálja a magyar színészet, a magyar opera szent ügyét. Azét a színészetét, amely társadalmi állásának emelését, megbecsülését nagy részben éppen Hollósy Kornélia színpadra lépésének köszönhetette."

Hogy ez igazán mit is jelenthetett, azt jól ábrázolja *Rédey Tivadar: A Nemzeti Színház története* (Budapest, 1937) című munkája. A szerző könyvét néhány más, nagy név mellett szinte végigkíséri Hollósy Kornélia emlegetése, (miközben a Nemzeti Színház első fél évszázadáról s nem az énekesnőről szól a munka). Rédey ezt írja:

"A másik, sikeresebb hazai újdonság *Doppler Ferenc* operája: *Benyovszky, v. A kamcsatkai száműzöttek*, ezt tizenöt évig játszották /.../ Diadala összefügg az új, nagy énekesnő, Hollósy Kornélia feltűnésével."

Tudjuk, hogy Erkel egyik leghíresebb operájában, a Hunyadi Lászlóban van egy ária, amelyet hagyományosan "La Grange-áriának" neveznek (Szilágyi Erzsébet szerepének egyik áriája, egy koloratúr-darab), ugyanis ilyen nevű francia énekesnőnek írta a szerző. De - mint Rédey mondja - a francia La Grange Anna azért énekelt fél évig a Nemzetiben, mert: "a mi Hollósy Kornéliánk akkor a varsói cári operában énekelt."

"Az operai társulat Hollósy Kornélia visszatéréssel magas szintre lendült..." Számos nagy szerepe közül említsük Meyerbeer operáit: *Észak csillaga*, valamint *Az afrikai nő*, vagy Erkelről a *Hunyadi László*.

1862-ben pedig, amikor a nemzet színházának 1837-ik évi megnyitása 25-ik évfordulóját ünnepelték: "Végül az operai együttes ünnepelt. Erkel remekének, a már kétszázadik előadása körül járó *Hunyadi László*nak templomi esküjelenetével. Hollósy Kornélia már nem vett részt benne, egy hóval azelőtt végképp elbúcsúzott az új Erkel-operának, *Bánk bán*nak Melindájával. Az utolsó évben diadalt diadalra halmozott Verdi *Tévedt nőjének*, Meyerbeer *Dinorahjának*, Mosolyi *Szép Ilonjának* bemutatóján. Fejedelmi búcsúztatót kapott, a fővárosi közönség küldöttségének élén Reményi Ede üdvözölte, díszes karpereccel övezve csuklóját, Erkel pedig nemzetiszalagos babékoszorút illesztett homlokára. Éjfélkor legjobb zeneművészeink éjzenét adtak szállása előtt, az első hegedűt ebben is Reményi játszotta."

(Megjegyzésül csak ennyit: azt talán mondanunk sem kell, hogy Reményi Ede a kor világhírű hegedűművésze, azt azonban talán igen, hogy Verdi *Traviatáját* játszották akkoriban *Tévedt nő* címen.)

Hollósy Kornéliának bizonyára - művészete mellett - személyisége is közrejátszott abban, hogy általa "magas szintre emelkedett a hazai operajáték". Erkel Bánk bánját - mint a már idézett Rédey írja:

"Végre 1861 március 9-én bemutatták. A nézőtér fulladásig megtelt, a bevétel meghaladta az 1300 forintot. A dalműnek íziglen magyar szelleme, dráma kifejező erejének gazdagsága mély és tartós hatást tett, azt /tett - a szerk./ a lelkes odaadású előadás is, melyben Hollósy Kornélia hangjának varázsa, játékának költőisége széltére hódított. Az ő megindító Melindája mellett főleg Füredi tüzes Peturját ünnepelték..."

A művésznőt, a magyar opera csillagát - akinek varázslatos hangja és játéka "széltére hódított" -1890. február 10-én vitte el egy influenzajárvány. Még nem töltötte be a 63-ik évét...

*****

Anyák Napja is májusban van... olvasóinknak - az édesanyáknak - ezt a virágot nyújtjuk át:

Utánközlés az Armenia 1904-es számából

Üzenet

Üzenetem vagyon az édesanyámnak,
Arra járó népek, szóljatok be nála,
Mondjátok, hogy fia egészséges, jól van
S hazafelé néz majd karácsony napjára.
Mondjátok, hogy most is munkás, dolgos ember,
Amit elvet, azért aratás is várja,
S kandalló tüzénél elmerengő lelke
Gyakran gondol haza, szerető anyjára.
Mondjátok, hogy szíve most is csak a régi
S ami onnan fakad, az a pár dal, ének

Most is csak visszhangja, mocsoktalan tükre
Hitében fogamzott egyszerűségének.
Mondjátok, hogy a hír szárnyra vette nevét,
Pesti lapok hozzák versét nyomtatásba',
S amiről álmodott kisdíák korába',
Vágyait lassankint teljesülni látja.
S aztán mondjátok meg az édesanyámnak
- De hisz sok volna még, nagyon sok-sok hátra...
Ha mind elmondjátok, mit mondana fia
- Pedig neki kell majd sokat mondania -
Hogyha hazanéz majd karácsony napjára.

Ifj. Issekutz Gergely

*****

Májust így is nevezhetnénk; "Lászlóffy hónap"

Ugyanis ennek a hónapnak szülte két Lászlóffy-testvér :

Lászlóffy Aladár

költő, író, műfordító, szerkesztő (Torda 1937. május 18.)

Kossuth díjas, József Attila díj és számtalan díj, kitüntetés birtokosa.

Számtalan verseskötet, regény, kismonográfia, novellák, gyermekmesék alkotója.

Lászlóffy Csaba

költő, író, műfordító, szerkesztő (Torda 1939. május 21.)

Rendkívül termékeny, felsorolhatatlan mennyiségű verseskötet, elbeszélések, esszé-novellák, drámák alkotója, több díj tulajdonosa.

És az új generáció:

Lászlóffy Zsolt

zeneszerző, zongoraművész, karnagy, tanár.

Kolozsváron született (1973. május 18.), édesapja Lászlóffy Csaba

*****

Egy pályakezdő zeneszerző arcképe

Lászlóffy Zsolt

Lászlóffy Zsolt, aki még csak huszonhét éves, sokirányú tehetséget mutat fel erőteljesen, aminek köszönhetően megjósolhatóan nem csak a román-magyar határt lépi át könnyűszerrel, hanem át fogja repülni a schengeni határokat is, amelyek a kultúrában korántsem maradnak oly látszólagosak, tehát mindegyik új térhatást jelent majd szerzőnk életében.

Ám ne vesszen tekintetünk a jóslatok távlatába. Figyeljünk a jelenre és a közelmúlt évekre.

Az 1973-ban Kolozsvárott irodalmi családba született Zsolt (édesapja Lászlóffy Csaba, nagybátyja Lászlóffy Aladár) 1991-től a Gheorghe Dima Konzervatórium növendéke. Mára számottevő műlistát épített fel, melynek legkorábbi vállalt darabjai tizenhat éves korából valók. Zongora- és orgonaművek, kamarazene mellett kórusok, dalok, egy zenekari és egy oratorikus kompozíció mellett színpadi kísérőzenét is találunk.

Lászlóffynál ez utóbbi több mint alkalmi kirándulás és pénzkereseti forrás: ő ugyanis 1998 óta a kolozsvári Állami Magyar Opera korrepetitora és karmestere is, a zenés színpad tehát

elementáris megnyilvánulási formája. Előadóművészként nem csak a dirigensi pulpituson találkozhatunk vele: zongora- és orgonakoncerteket is ad.

Ha mindehhez hozzátesszük, hogy zenetudományi tanulmányokat is végez, az *all round* jelző a legkevesebb, amit elmondhatunk.

S csakugyan a legkevesebb. Mert Lászlóffy Zsolt komoly művész. Nem a félút eredményeivel megelégedő, s abból máris aratni kívánó fajta, hanem mindig magasabbra - s egyben mindig elmélyültebbre - törő alkat. Ez vezette kolozsvári mestere, Terényi Ede osztályából a budapesti Zeneakadémián folytatott posztgraduális tanulmányokra is, ahol egykori földijének, Orbán Györgynek lett tanítványa. Jelenleg itt doktorandus, Jeney Zoltánnál.

"Figaró itt, Figaró ott" - tréfálkozhatnánk Lászlóffy Zsoltra célozva. Hetenként fordul meg Pesten, miközben otthoni feladatait is ellátja, de nem volt meglepetés Pforzheimben találkoznom vele Sári József e lapban nemrég méltatott új operájának bemutatóján vagy a szombathelyi Bartók szemináriumon sem.

Mindezt nem egy fontoskodó, küldetés-tudatának külsőségeket kölcsönző ifjú titán teszi. Csöndes, szelíd fiú - igen, hadd mondjam ma még így: fiú, noha már most is férfiú. Zenéje sokszínű, életkorához illően a kortárs irányzatokból táplálkozó, de egyik mögé sem fősorolható. Szigorú szakmai alapossággal megszerkesztett kompozíciói gondolati lírát hordoznak - ám ez nem holmi szárazság eufemisztikus megfogalmazása. Lászlóffy Zsolt ugyanis hangulatosan hangszerel, muzsikájának színvilága vonzó.

Ez teszi élvezetessé 1990-ben komponált *Algoritmusát*, amely mögött matematikai gondolkodást sejtethünk, akárcsak az egy évvel korábbi *Fraktálok* zongoratanulmánya esetében, ám a hallgatót, akire a látens konstrukció nem tartozik, van minek lekötnie.

././

Lászlóffy Zsolt vokális zenéje is figyelemre méltó. Tanárának, *Demény Piroskának* állít emléket 1995-ben az *Alma redemptoris materrel*. A legalább 23 énekesnek inkább szólistának kell lennie, mint kórustagnak, épp csak a kórustag közösségbe húzódásával kell tolmácsolnia a rendkívüli technikai nehézségű, ám e virtuozitása révén szinte fiziológiailag is hatásos zenét.

A reneszánsz komponistaelőd, Pierre de la Rue szavaira íródott ugyanabban az évben, ugyancsak vegyes karra a *Chanson aride (Száras ének)*, Paul Éluard versét zendíti meg a vonósok, ütők, cseleszta, hárfa és zongora révén franciásan színezett *Premierement (Először)* című mezzoszoprán dal (1997).

A nagybáty verse (Tibeti kantáta) inspirálta Lászlóffy Zsolt egyik legihletettebb művét, az *In memoriam Körösi Csoma Sándor-kantátát* (1992). Énekszólama, de még vonósnégyes kísérlete is puritán eszközökkel építkezik, ám rendkívül hatásosan.

Amilyen visszafogottan, ám hatékonyan dolgozik maga az alkotó: Lászlóffy Zsolt.

Hollós Máté

Megjelent a Kritika 2000. novemberi és a Szabadság 2000.dec.16. számában (A cikket némi rövidítéssel közöltük)

*****

A Fővárosi Örmény Klub áprilisi találkozásának meghívóján a következő műsorcím szerepelt:

„Az út csak visszafelé vezet előre”

Ez ugyan *Kátay Mihály* festőművésztől való, ám az egész áprilisi klubtalálkozó hangulatát meghatározta: mert „emlékek nélkül népeknek híre csak árnyék!” – mint az EÖGYKE- füzetek címlapja is hirdeti

...múlt, jövő ...

Április 19: a rendszeres, havonta megtartott találkozó a Fővárosi Örmény Klub estjén. Időpontját tekintve éppen az 1915-ös genocídium emléknapjának közelében.

Ne vegye senki olcsó viccnek, ha ezt kell írunk: a klubest legmeghatóbb, legfelemelőbb pillanatáról nem közölhetünk fotót, mert nincs... A háziasszony javaslatára ugyanis a jelenlévő 70-80 ember felállt, némán, vigyázzban... adózott a vérengzések áldozatai emlékére. És nem volt jelen hivatásos fotóriporter, hogy érzelmeket félretéve, csak saját munkájával törődve, felvételeket készítsen az emberekkel telt teremről, ahol némán, meghatódottan és elgondolkodva áll örmény származású és nem örmény származású egyaránt...

Ezt az ünnepi, szomorú gondolatokkal teli pillanatot megelőzte *dr. Issekutz Sarolta* előadása a témáról. A háziasszony immár legalább egy évszázados eseményeket és a korabeli, erdélyi magyarörmény Armeniában Szongott Kristóf által fordított sajtójelentéseket idézett fel.

Gondolatmenete az volt, hogy amit egyetlen emléknap kapcsán 1915-ös népirtásnak nevezünk, az a legkevésbé sem 1915-ben kezdődött. Fájdalmas bizonyosságul az Armenia 1904-es évfolyamából idézett két hírt.

A két rövid, tömör iszonyat a következő: (miután ezúttal nem a kulturális csemege a lényeg, hanem... hanem maga a tény, ezért nem a száz évvel ezelőtti, eredeti, Szongott-féle helyesírással ismétljük a szöveget:)

Marzuan városában (Törökországban) tűz ütött ki, mely irtózatosságon pusztított azon városrészekben, hol az örmények és görögök laktak: 600 ház és 200 bolthelyiség égett le.

Azt gyanítják, hogy a várost a törökök gyújtották fel és e gyanút táplálja még az a körülmény is, hogy a szerencsétlenség színhelyére érkezett két csapat török tűzoltó közül bár egyetlen egy még kísérletet sem tett arra, hogy a tüzet oltsa. Sőt, ellenkezőleg, a hír most is megcáfolatlanul tartja magát, hogy víz helyett kőolajat (petruleom) fecskendeztek az örmények házára.

Menekülés közben, a futás zűrzavarában hetven kis örmény gyermeket tapostak össze, kik szörnyethaltak. Az örmények anyagi kárát, mit ezen tűzvész alatt szenvedtek, 1 millió forintra becsülik.

A másik hír, ugyancsak az Armenia 1904-ik évfolyamából:

A fenyegetett örmények. Konstantinápolyi táviratok szerint *Erzerumban* a különböző kurd törzsek újból támadást akarnak intézni az örmények ellen, hogy elfoglalják azoknak birtokait. Ezen szándékukban az utóbbi időben nem akadályozták meg az Oroszország határát átlépő néhány száz zavargót. Ezek ezidő szerint *Szászun* környékén vannak és a vilajetbeli hatóságoknak katonai üldöztetésüket el kellett (volna) rendelniük. Az erzerumi orosz konzul kozákcsapatot kért a konzulátusok védelmére és az esetleg hozzájuk menekülő örmények védelmére. A helyzet a kurd-örmény vilajetekben, tekintettel az igen ellenszenvessé vált hámidie-lovasságra, egyre súlyosabb, igen komoly és erélyes rendszabályokra van szükség, hogy az erőszakoskodásoknak elejét vegyék...

Külön, a második híradással kapcsolatban, keserű iszonyattal tölti el az embert az, hogy a kurdok, akiket a XX. század elején a török hivatalos körök hallgatólagosan, kimondatlanul is "felhasználtak" örményirtásra, néhány évtizeddel később maguk áldozatai nap mint nap az immár ellenük irányuló, népirtás-jellegű tevékenységeknek... (Ezt a hírekből évek óta tudjuk.)

S az embert még véletlenül sem valamiféle káröröm fogja el, hanem a mély szomorúság...

Ezeket, a háziasszony által elmondott s ismertetett tényeket és gondolatokat követte a döbbsent, őszinte, egyperces néma felállás.

"Ó, Uram, hozz békét az emberek szívébe..."

A klubest második része pedig - mondhatni, immár hagyományos ez a Fővárosi Örmény Klub estjeinek sorában - ismét meglepetést hozott.

Vendégeink voltak: *Kátai Mihály* festő- és zománcművész, valamint *Szilvay Ingrid* orgonaművész, akiről már tapasztalatból tudjuk, hogy szépen énekel.

Nos, a meglepetés az volt, amit a művészpáros ajándékként Szilvay Ingrid hozott. Előző, áprilisi számunkban elolvasta a magyarul és Szongott átírásában örményül is közölt húsvéti dalszöveget... és zenei képzettsége révén rájött, hogy az örmény szöveg ritmusa, prozódíája tökéletesen egyezik *Bartók Béla Román táncok* című, zongoraátíratban jól ismert, egyik dallamával, amelyet népdalkutató útja során jegyzett le a nagy zeneszerző románok között s amelyről feltételezhető, hogy - hajlásai, dallammenete - örmény eredetű...

Dalt hallottunk hát Szilvay Ingridtől... az előbb említett dallamra, az előbb említett szöveggel...

Ezután Kátai Mihály beszélt színesen, érdekesen arról, miként látja festőként a világot, részletesen mesélt az elmúlt évtizedekben (a 60-as és 70-es években) a hivatalos kultúrpolitika ellenséges hozzáállásáról a tűzzománc kérdésében.

Kátai külön tehetsége, hogy olyan, bonyolult művészettechnikai kérdésekről (s ilyen a tűzzománc körül bőven akad) élvezetesen tud beszélni, magyarázni, mint például az, hogy hány fokon s milyen pigmenteket lehet az üvegmasszába égetni...hogy a művész olyan eredményt érjen el, amilyent szeretne... S hogyan él együtt ő, az alkotó és az anyag, valamint a tűz - az elemi világ részei - a munkában, miként kell neki elfogadnia a természet önálló hatását, vagy éppen küszködni vele.

Kátai Mihály beszélt ezután általános életfelfogásáról, világképéről is, érdekes - természetesen: vitatható - módon eredeztetve a képzőművész anyaggal való küszködésének tapasztalataiból a nemzeti-politikai-emberi-társadalmi egészre vonatkozó, illetve a történelem folyamával kapcsolatos felfogását.

A klubestet az ő műveit ábrázoló, vetített képekkel színesítette.

dcs

*****

május, május, május...

***Kövér István* úr (Budakeszi) alapvetően a Gudenus-féle könyvre alapozva elkészített egy naptár-jellegű összeállítást. Itt most a májushoz valamiképpen kapcsolódó, s a magyar kultúrában, közigazgatásban, honvédelemben, művészetekben komoly szerepet betöltő személyeket sorolja fel.**

BOCSÁNCZY ADOLF - honvéd százados

1830., ? - + 1884. máj. 9. Zilah. Nemesi származású. 1872-1875. országgyűlési képviselő. Szilágy megye alispánja, Szilágysomlyó polgármestere. *Gudenus: 16. - Bona: Kapitányok 123; - Örmény hősök.*

BOGDÁNOVITS VIRGIL, *pojeni* - honvédhuszár százados

* 1829. dec. 6. Elemér - + 1899. máj. 10. Nagybecskerek. Apja B. Dávid, cs. kir. százados, *Bona: Kapitányok 126; - Örmény hősök.*

CSÍKY LAJOS, *csíksomlyói* - számvevőtiszt

* 1813. Újarad, - Tornyá, 1880. máj. 15. Cs. János és Lippai Arabella fia.

Gudenus: 68. - Bona: Hadnagyok I-278

KÖRTVÉLYESSY MIKLÓS LÁSZLÓ, *ásgúthy* - honvéd hadnagy

* 1831. máj. 24. Temesrékas, - + 1895. máj. 8. Merán, Tirol. K. János Sándor és baracházi

Capdebo Anna fia. Ítéltáblai bíró.

Gudenus: 44.- Bona: Hadnagyok 11-305.

NOVÁK (TIVADAR) TÓDOR IMRE ISTVÁN, *vásárhelyi* - honvéd-husár főhadnagy

* 1819. nov. 5. Szamosújvár, - + 1901. máj. 14. Paks. Apja N. Jakab Péter, örmény kat.

Törvyszéki bíró Tolna m.

Gudenus: 364. - Bona: Hadnagyok II-584. - Örmény hősök tábl. 30.

A közölt anyaggal kapcsolatosan felhívást teszünk közzé: kérünk mindenkit, akinek tudomása, adata - esetleg dokumentuma - van az 1848/49-es szabadságharc erdélyi örménymagyar résztvevőivel kapcsolatban, küldje el szerkesztőségünk (Budapest, 1015 Donáti utca 7/a) címére!

Segítőkézségüket előre köszönjük!

*****

Hiradó

A Fővárosi Örmény Klub szokásos klubestje 2001. május 17-én lesz a Magyarok Házában, Budapest, V. kerület, Semmelweis u. 1-3. alatt, a Zeneteremben.

Folytatjuk a gyűjtést a gyergyószentmiklósi, és az erzsébetvárosi templom felújítására!

Kérünk mindenkit, támogassa ezt a fontos célt, műemléktemplomaink megőrzését.

Az adományokat az impresszumban közölt címen (az EÖGYKE székhelyén)

és bankszámlán is el lehet juttatni.

A számlaszám: 10100792-72594972-00000007

Könyvadományokat gyűjtünk a TÉKA könyvtárának támogatására! Elsősorban a magyar irodalom alapműveire számítunk!

Köszönettel vettük *Tarpiaian Dikrán* 10 dolláros adományát, amelyet az erzsébetvárosi templom javára ajánlott fel. A küldeményt hamarosan eljuttatjuk a kedvezményezettnek.

*****

- Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

- Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Hilton fiók: 10100723-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Székhelye: 1015. Budapest Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest Pf., 70.

Telefon: 201-1011, fax/tel: 201-2401.

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása havonta megjelenő kiadványa

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztő: Dávid Csaba

Munkatársak: dr. Borszéki Béla, Fancsali János

Szerkesztőség: 1251 Budapest Pf. 70. Tel: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401